

BOHIGAS, Jordi. *Guerra i revolució a Castell-Platja d'Aro (1936-1937)*. Castell-Platja d'Aro: Ajuntament de Castell-Platja d'Aro, 2016. 132 pàgs. [22 x 20].

El sobtat fracàs del pronunciament militar promogut a l'estiu del 1936 per un grup de generals, que s'aixecaren contra la II República per posar fi a l'assaig democràtic que aquesta representava, comportà la seva ràpida conversió en una guerra civil cruel i salvatge en què els actes de violència d'ambdós bàndols foren tan nombrosos i sovintejats que, fins i tot, l'historiador Paul Preston, en un recent treball, l'ha definit com a l'holocaust espanyol. En concret, a la zona controlada pels revoltats s'endegà un procés d'extermini general i sistemàtic contra tothom que pogués ser considerat contrari a la causa; que es perllongà més enllà de la fi del conflicte. Mentre que al decreixent territori que restà en mans de la República l'ordre públic s'atomitzà i fou, en bona part, ocupat pels sindicats i partits d'esquerra, que assajaren la implantació d'un nou ordre revolucionari. Arreu del territori català –que inicialment restà totalment a la zona governamental- sorgiren nous organismes polítics, els comitès antifeixistes, els quals per fer-se obeir comptaven amb milícies armades que els asseguraven el control social de la població. La Generalitat de Catalunya, molt afeblida i temerosa d'obrir un nou focus de conflicte, tractà d'adaptar-se a la situació i els donà carta de naturalesa legal per tal que acceptessin compartir el poder. Tanmateix, això no es produí i els comitès continuaren acaparant els òrgans de govern locals i, fins i tot, nacionals, substituint en la major part de casos a les autoritats republicanes i endegant un procés de repressió i assassinat d'aquells ciutadans que per la seva opció política, religiosa o d'altres motius veien com a enemics; malgrat que, sovint, els perseguits res tenien a veure amb la sublevació. Aquest procés, majoritàriament, tingué un caràcter marcadament local, ja que les víctimes només podien ser assenyalades pels seus veïns, que eren qui les coneixien i sabien de les seves filies i fòbies; tot i que l'eliminació física era, en bona part, duta a terme per grups armats aliens a la població. És per això que l'estudi de l'àmbit local del conflicte té una gran importància, atès que les seves dinàmiques permeten entendre uns fets que si només s'estudiessin de manera general serien del tot incomprendibles.

El treball que aquí ressenyem, obtentor de la II beca Jordi Comas de recerca local de la població de Castell-Platja d'Aro, se centra en esclarir com i través de quins mitjans les esquerres més radicals es feren amb el poder local d'una població agrícola i de majoria republicana, com era el Castell-Platja d'Aro de l'època, quan aquests sectors hi eren extremadament minoritaris. Per això l'obra es limita al primer any de la guerra, període en què les esmentades forces controlaren el poder local, i fineix amb el seu desplaçament com a conseqüència dels Fets de maig de 1937. Malgrat aquest caràcter local l'estudi no oblida mai el marc general del conflicte i això, certament, és meritori, perquè la major mancança en què solen caure aquesta mena de treballs és un excessiu localisme. Les fonts utilitzades en la seva elaboració són un sistemàtic buidatge dels fons documentals disponibles, combinat amb l'entrevista personal a alguns dels cada

cop més escassos supervivents del període. A partir d'aquesta documentació s'analitzen els esdeveniments relacionant-los amb la dinàmica política general i s'intenta identificar els protagonistes, per tal d'explicar així al lector els canvis polítics ocorreguts durant aquest breu però intens període i els fets luctuosos succeïts dins i fora del municipi (en aquest cas sempre que hi tinguin relació).

Estructuralment l'obra es divideix en cinc apartats. En primer lloc, com és lògic, es detalla el marc geogràfic i històric previ a l'esclat del conflicte, bàsic per entendre algunes de les seves dinàmiques internes. Concretament, s'hi fa una breu introducció a les característiques polítiques, econòmiques i socials d'una població que no deixava de ser un petit municipi rural (dividit en tres nuclis de població: Castell, Fenals i Platja d'Aro) que, tot just, començava a notar l'impacte d'un turisme incipient. A continuació, en el segon capítol, es fa una breu relació dels anys republicans. Se'ns descriu com aquest moviment polític era el més important i organitzat, molt per sobre de la dreta local, que es trobava en franca decadència, o de les organitzacions sindicals, com la CNT, que eren molt minoritàries. Tot seguit, en el tercer, es passa a detallar com afectà l'esclat del conflicte a la vida de la població i com les esquerres més radicals, aprofitant el context favorable, es feren amb el poder; substituint *manu militari* a l'Ajuntament, que a la pràctica deixà de funcionar com a institució pública. En ell, a més, trobem una de les principals aportacions del treball –personalment, no conec cap més treball d'àmbit gironí que hi faci esment– quan es relaciona la creació del Grup d'Unitats de Fortificació i Obres, és a dir les famoses milícies de costa, amb un intent de mantenir tropes organitzades a la rereguarda. És a dir, no és que la por a un desembarcament franquista a la costa catalana hagués embogit a les màximes autoritats militars, que per aquestes dates eren d'ideologia anarquista –el cap de la Conselleria de Defensa era l'anarquista guixolenc Francesc Isgleas–, fins al punt de malbaratar els escassos recursos militars republicans en una desmesurada i inútil fortificació de la costa; sinó que era l'excusa per tenir una guàrdia pretoriana propera i fidel. El capítol quart se centra en la revolució i el pillatge protagonitzat per les triomfants forces de l'esquerra més radical i, personalment, considero que és el més reeixit del treball, atès que ens permet entendre qui i com controlava el municipi a través de les milícies armades. Sobretot, cal destacar com s'exercí la repressió i com aquesta es veié afavorida per la manca d'oposició efectiva de les autoritats públiques i partits majoritaris. Per exemple, en produir-se el bombardeig de Palamós pel creuer *Canarias*, el novembre de 1936, es detingueren nombrosos veïns de la població amb la intenció de prendre represàlies, tal i com havia succeït en d'altres poblacions. No obstant això, n'hi hagué prou amb què el comandant de carrabiners de la població amenacés públicament els milicians amb intervenir si res succeïa als veïns detinguts perquè el martiri es limités a un pobre religiós i la seva minyona; tot sigui dit, els elements més febles i aïllats del grup, atès que tenien escassos contactes locals. El darrer capítol se centra en l'eclipsi del poder anarquista, emmarcant-lo en el context general del país, a causa de la seva incapacitat per donar resposta a la problemàtica bèl·lica, assegurar l'abastiment interior i formar una força militar capaç d'enfrontar-se amb els militars revoltats. Aquests fracassos foren aprofitats per les autoritats públiques –bàsicament el Govern de la República– fins llavors mediatitzades, per recuperar el control de la situació i limitar el poder dels sindicats i partits que havien

controlat i dirigit el procés revolucionari; i de retop posar en cintura a la Generalitat. Naturalment, dins l'àmbit local de Castell-Platja d'Aro, això suposà un ressorgiment de les institucions polítiques precedents, fins i tot reocupà el càrrec l'anterior batlle republicà, i el desallotjament dels anarquistes dels ressorts de poder i, sobretot, del control de l'ordre públic i el monopoli de la violència.

En definitiva, aquest és un treball d'un gran interès, atès que ajuda a donar llum a uns dels moments més foscos de la nostra història recent, i ho fa d'una manera senzilla i ben documentada; sense caure en maniqueïsmes ni simplificacions. Els fets són descrits clarament i, quan la documentació ho permet, els protagonistes són assenyalats amb noms i cognoms, la qual cosa, en un moment històric en què sovint predomina allò políticament correcte per sobre de la veritat, és molt d'agrair.

LLUIS JAUME BUSCATÓ I SOMOZA
(Servei de Monuments de la Diputació de Girona)

Traducción de la reseña anterior:

El súbito fracaso del pronunciamiento militar promovido en el verano de 1936 por un grupo de generales, que se levantaron contra la II República para poner fin al ensayo democrático, y lo que ésta representaba, comportó su rápida conversión en una cruel guerra civil y salvaje en la que los actos de violencia de ambos bandos fueron tan numerosos y tan frecuentes que, incluso, el historiador Paul Preston, en un trabajo reciente, la ha definido como el holocausto español. En concreto, en la zona controlada por los revoltados se inició un proceso de exterminio general y sistemático contra todo el que pudiera ser considerado contrario a la causa; que se prolongó más allá del final del conflicto. Mientras que en el decreciente territorio que permaneció en manos de la República el orden público se atomizó y fue, en buena parte, ocupado por los sindicatos y partidos de izquierda, que ensayaron la implantación de un nuevo orden revolucionario. En todo el territorio catalán –que inicialmente se hallaba totalmente en la zona gubernamental- surgieron nuevos organismos políticos, los comités antifascistas, los cuales para hacerse obedecer contaban con las milicias armadas que les aseguraban el control social de la población. La Generalitat de Catalunya, muy debilitada y temerosa de abrir un nuevo foco de conflicto, trató de adaptarse a la situación y les dió carta de naturaleza legal con tal de que aceptasen compartir el poder. Asimismo, esto no se produjo y los comités continuaron acaparando los órganos de gobierno locales e, incluso, nacionales, sustituyendo en la mayoría de los casos a las autoridades republicanas e iniciando un proceso de represión y asesinato de aquellos ciudadanos que por motivos políticos, religiosos, o bien por otros motivos veían como enemigos; a pesar de que, a menudo, los perseguidos no tenían nada que ver con la sublevación. Este proceso, mayoritariamente, tuvo un carácter marcadamente local, ya

que las víctimas solo podían ser señaladas por sus vecinos, que eran los que los conocían y sabían de sus filias y fobias; a pesar de que la eliminación física era, en buena parte, llevada a cabo por grupos armados ajenos a la población. Es por dicho motivo que el estudio del ámbito local del conflicto tiene una gran importancia, pues sus dinámicas nos permiten entender unos hechos que si sólo se estudiaran de un modo general serían totalmente incomprensibles.

El trabajo que aquí reseñamos, ha obtenido la II beca Jordi Comas de investigación local de la población de Castillo-Playa de Aro, se centra en aclarar como y a través de que medios las izquierdas más radicales se hicieron con el poder local en una población agrícola y de mayoría republicana, como era el Castillo-Playa de Aro de la época, cuando estos sectores eran extremadamente minoritarios. Por ello la obra se limita al primer año de la guerra, período en el cual las mencionadas fuerzas controlaron el poder local, y finaliza con su desplazamiento como consecuencia de los Hechos de mayo de 1937. A pesar de su carácter local el estudio no olvida nunca el marco general del conflicto y esto, ciertamente, es meritorio, porque la mayor carencia en la que suelen caer este tipo de trabajos es en el excesivo localismo. Las fuentes utilizadas en su elaboración son un sistemático vaciado de los fondos documentales disponibles, combinado con la entrevista personal a algunos de los cada vez más escasos supervivientes del periodo. A partir de esta documentación se analizan los acontecimientos relacionándolos con la dinámica política general y se intenta identificar a los protagonistas, con tal de explicar así al lector los cambios políticos ocurridos durante este breve, pero intenso periodo y los hechos sucedidos dentro y fuera del municipio (en este caso siempre que tengan relación).

Estructuralmente la obra se divide en cinco apartados. En primer lugar, como es lógico, se detalla el marco geográfico e histórico previo al estallido del conflicto, básico para entender algunas de sus dinámicas internas. Concretamente, se hace una breve introducción a las características políticas, económicas y sociales de una población que no dejaba de ser un pequeño municipio rural (dividido en tres núcleos de población: Castillo, Fenales y Playa de Aro) que, empezaba a notar el impacto de un turismo incipiente. A continuación, en el segundo capítulo, se establece una breve relación de los años republicanos. Se describe como este movimiento político era el más importante y organizado, muy por encima de la derecha local, que se encontraba en franca decadencia, o de las organizaciones sindicales, como la CNT, que eran muy minoritarias. A continuación, en el tercero, se pasa a detallar como afectó el estallido del conflicto en la vida de la población y como las izquierdas más radicales, aprovechando el contexto favorable, se hicieron con el poder; sustituyendo *manu militari* al Ayuntamiento, que en la práctica dejó de funcionar como una institución pública. En el mismo, encontramos una de las principales aportaciones del trabajo – personalmente, no conozco ningún otro trabajo del ámbito de Gerona que lo mencione cuando se trata sobre la creación del Grupo de Unidades de Fortificación y Obras, es decir las famosas milicias de costa, con un intento de mantener tropas organizadas en la retaguardia. Es decir, no es que el miedo a un desembarco franquista en la costa catalana hubiese enloquecido a las máximas autoridades militares, que por estas fechas eran de ideología anarquista – el jefe de la Consejería de Defensa era el anarquista de

Guixols Francesc Isgleas-, hasta el punto de malbaratar los escasos recursos militares republicanos en una desmesurada e inútil fortificación de la costa; sino que era la excusa para tener una guardia pretoriana próxima y fiel. El capítulo cuarto se centra en la revolución y el pillaje protagonizados por las fuerzas triunfantes de la izquierda más radical y, personalmente, considero que es el mejor trabajo, debido a que nos permite entender quien y como se controlaba el municipio a través de las milicias armadas. Sobretudo, es preciso destacar como el ejercicio de la represión y como ésta se vió favorecida por la carencia de oposición efectiva de las autoridades públicas y partidos mayoritarios. Por ejemplo, al producirse el bombardeo de Palamós por el crucero *Canarias*, en noviembre de 1936, se detuvieron numerosos vecinos de la población con la intención de tomar represalias, tal y como había sucedido en otras poblaciones. No obstante esto, no fue suficiente para que el comandante de carabineros de la población amenazara públicamente a los milicianos con intervenir si nada sucedía a los vecinos detenidos, porque el martirio se limitaba a un pobre religioso y a su sirvienta; es decir, los elementos más débiles y aislados del grupo, debido a que tenían escasos contactos locales. El último capítulo se centra en el eclipse del poder anarquista, enmarcándolo en el contexto general del país, a causa de su incapacidad para dar respuesta a la problemática bélica, asegurar el abastecimiento interior y formar una fuerza militar capaz de enfrentarse con los militares insurrectos. Estos fracasos fueron aprovechados por las autoridades públicas –básicamente el Gobierno de la República- hasta entonces mediatizadas, para recuperar el control de la situación y limitar el poder de los sindicatos y partidos que habían controlado y dirigido el proceso revolucionario; y de paso poner en cintura a la Generalitat. Naturalmente, en el ámbito local de Castillo-Playa de Aro, esto supuso un resurgimiento de las instituciones políticas precedentes, e incluso volvió a ocupar el cargo el anterior alcalde republicano, y el desalojo de los anarquistas de los puestos del poder y, sobretudo, del control del orden público y el monopolio de la violencia.

En definitiva, este es un trabajo de un gran interés, teniendo en cuenta que ayuda a dar luz a uno de los momentos más oscuros de nuestra historia reciente, y lo hace de un modo sencillo y bien documentado; sin caer en maniqueismos ni simplificaciones. Los hechos son descritos claramente y, cuando la documentación lo permite, los protagonistas son señalados con nombres y apellidos, lo cual, en un momento histórico en el que a menudo predomina lo políticamente correcto por encima de la verdad, se agradece.

LLUIS JAUME BUSCATÓ I SOMOZA
(Servei de Monuments de la Diputació de Girona)